

Збірник тез

**V Міжнародної наукової конференції
«ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ:
історичні та психологічні наслідки»**

15 – 16 квітня 2025

ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА

Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: Збірник тез V Міжнародної наукової конференції, 15-16 квітня 2025 р. / упоряд. А.А. Криськов, М.Я. Блавіцький, Н.В. Габрусєва – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2025. – 142 с.

ISBN 978-617-7875-94-8

Збірник містить матеріали V Міжнародної наукової конференції «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки» Конференція проведена Тернопільським національним технічним університетом імені І. Пулюя 15-16 квітня 2025 р.. Основне проблемне поле конференції: питання психологічної та соціальної реабілітації постраждалих під час воєнних конфліктів; основні напрямки новітніх досліджень у мінімізації наслідків воєнних конфліктів та техногенних катастроф; шляхи міжнародного співробітництва у подоланні екологічних, економічних, психологічних, соціальних проблем, пов'язаних з воєнними конфліктами та техногенними катастрофами тощо.

Всі права захищені. Жодна з доповідей цього видання не може бути повністю чи частково відтворена або розмножена електронним, механічним, фото- чи будь-яким іншим способом без попереднього письмового погодження з програмним комітетом конференції. Всі доповіді відтворено з дозволу їх авторів. Видавець не несе відповідальності за будь-який збиток, заподіяний особам чи власності внаслідок некоректності наданої в збірнику інформації або при використанні будь-яких методів, виробів чи ідей, які описано в поданих авторами доповідях.

ISBN 978-617-7875-94-8

Матеріали публікуються в авторській редакції та відображають точку зору авторів, яка може не збігатися з позицією редколегії

**ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ РОСІЇ ПРОТИ
УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ**

САВІНА І.О., КАНД. ПЕД. Н......69

Навчально-науковий інституту воєнної історії, Національний університет оборони України, Україна

ЖУКОВСЬКИЙ А.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ГІБРИДНІ ВІЙНИ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

ФЕДОРІЄНКО В.А., КАНД. ТЕХН. Н......70

Національний університет оборони України, Україна

**ДЕКОНСТРУКЦІЯ РОСІЙСЬКОГО НАРАТИВУ «ЯДЕРНОГО ШАНТАЖУ»: АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ДАНИХ**

ЧУЙКО Г.В., КАНД. ФІЛОЛ. Н., ДОЦ.; ЧАПЛАК Я.В., КАНД. ПСИХОЛ. Н., ДОЦ......73

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

МЕНТАЛІТЕТ КРАБА ТА ЙМОВІРНІ ПРИЧИНИ ЙОГО ПРОЯВУ

**СЕКЦІЯ 4. ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ВІЙНИ: КОГНІТИВНИЙ, ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА
СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІРИ** 75

**ГЕРМАН О., КАНД. ІСТОР.Н., ПРОФ., ЗАСЛУЖЕНИЙ ДІЯЧ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ, ЧЛЕН НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ
ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ** 75

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ЦИВІЛІЗАЦІЯ НА ПЕРЕХРЕСТІ ЧАСУ

ГРУЦЬ Г. М., КАНД. ПЕД. Н., ДОЦ......77

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ ВОЄННОГО ЧАСУ: МИСТЕЦТВО НА МЕЖІ БУТТЯ

**СЕКЦІЯ 5. ВПЛИВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ НА БЕЗПЕКУ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ЛОКАЛЬНІ ТА ГЛОБАЛЬНІ ЕКОСИСТЕМИ**..... 80

FEDAK S. A., PHD (PHILOL.), ASSOC. PROF.; DZYDZHORA L. A., SENIOR LECTURER80

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine

**WAR AND CLIMATE CHANGE: HOW MILITARY CONFLICTS CONTRIBUTE TO THE DETERIORATION OF
GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN UKRAINE**

**ГАВРИШОК Б., КАНД. ГЕОГР. Н., ДОЦ.; ГАВРИШОК О., ЗДОБУВАЧ ТРЕТЬОГО (ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ
ОСВІТИ**83

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

БЕЛІГЕРАТИВНІ ЛАНДШАФТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

ГОРБАТЮК Р.М., Д. ПЕД. Н., ПРОФ......85

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

ВАНКЕВИЧ Я.С.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

**ВПЛИВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ НА БЕЗПЕКУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ,
ЛОКАЛЬНІ ТА ГЛОБАЛЬНІ ЕКОСИСТЕМИ**

**ГУРИК О., КАНД. ТЕХН. Н., ДОЦ.; ОКПНИЙ І., КАНД. ТЕХН. Н.; СЕНЧИШИН В., КАНД. ТЕХН. Н., ДОЦ.;
МАРИНЕНКО С., КАНД. ТЕХН. Н., ДОЦ.; КОРОЛЬ О.**.....87

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ВПЛИВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ НА ЕКОСИСТЕМУ ТА БЕЗПЕКУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

КЛОЧКО А., Д. ЮРИД. Н., ПРОФ......89

Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

БОРИСОВА Л., КАНД. ЮРИД. Н., ДОЦ.

Національний університет цивільного захисту України, Україна

НІКІТІНА Л., КАНД. ТЕХН. Н., ДОЦ.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

СПІВПРАЦЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА МЕХАНІЗМОМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЄС

ЛУК'ЯНИХІНА О.А. КАНД. ЕКОН. Н., ДОЦ.; КОВАЛЕНКО Є.Д......91

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, Україна

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ УКРАЇНИ

УДК 911.53(477.84):338.483.1

Гавришок Б., канд. геогр. н., доц.; Гавришок О., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

БЕЛІГЕРАТИВНІ ЛАНДШАФТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Анотація. У дослідженні окреслено досвід вивчення бelligerentних ландшафтів на території України. Вивчено деякі аспекти природного розвитку покинутих оборонних споруд у Тернопільській області. Наведено приклади використання ландшафтів, створених для ведення воєнних дій, у туристично-екскурсійній роботі, зокрема, зі здобувачами освіти. Частково описано бelligerentні ландшафти у Кременці, Бучачі та Окопах.

Ключові слова: бelligerentний комплекс, оборонні споруди, мисоподібні підняття, замки, туризм.

Havryshok B., PhD (Geogr.), Assoc. Prof.; Havryshok O., PhD student

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

BELLIGERENT LANDSCAPES OF TERNOPIL REGION AS A RESOURCE FOR TOURISM DEVELOPMENT

Abstract. The study outlines the experience of researching belligerent landscapes in Ukraine. Certain aspects of the natural development of abandoned defensive structures in the Ternopil region are explored. Examples are given of how landscapes created for military purposes are used in tourism and excursion activities, particularly with students. The paper partially describes belligerent landscapes in Kremenets, Buchach, and Okopy.

Keywords: belligerent complex, defensive structures, hill-like elevations, castles, tourism.

Воєнні конфлікти є невід'ємною частиною розвитку людства. Протягом всієї історії вони спричиняли руйнування та численні жертви серед населення. Разом з тим, приводили до суттєвих змін у природному середовищі. Іноді ці зміни були зворотні, але часто залишали помітні сліди на місцевості, які пережили століття і дійшли до нашого часу. Такі комплекси, збудовані під час воєнних конфліктів чи для потреб війни, відомі як бelligerentні ландшафти.

Дослідженнями їх в Україні багато років займається Г. Денисик та його численні учні. Наприкінці ХХ ст. домінувало загальне враження, що такі ландшафтні комплекси доживають свого віку і є чисто туристичною атракцією, згадкою про воєнні жахіття минулого. Тепер розуміємо, що вони продовжують формуватися і в наш час і, на жаль, будуть розвинути у найближчому майбутньому.

У дослідженнях Г. Денисика розглянуто різні аспекти цієї проблеми. Зокрема, запропоновано трактування суті поняття «бelligerentні ландшафти» та їх класифікацію. «За особливостями ландшафтної структури бelligerentні ландшафти зонально-азональні. Їх будова, частково висотна диференціація фацій, здебільшого, аazonальні. Ґрунти, рослинний покрив і тваринний світ – чітко відображають особливості природних умов тих природних зон, де вони розташовані» [1. С. 8].

За останні роки появилася низка публікацій про геопросторове поширення бelligerentних ландшафтів на території України чи окремих її регіонів. Найбільше таких праць стосуються Поділля. Одним із новіших досліджень цього напрямку є публікація Г. Денисика із співавторами [2], у якій представлено картосхему бelligerentних комплексів Поділля та проаналізовано ландшафтну структуру одного з курганів неподалік Немирова. Використання різного роду валів і курганів як атрактивних об'єктів у туризмі має тривалу історію. Але теоретичне обґрунтування цього процесу й досі є не достатньо розробленим. Прикладом аналізу й оцінки можливостей використання колишніх комплексів військового призначення у туризмі є

дослідження І. Яркого та Д. Мельника [3]. Дослідники розглядають як белігеративні ландшафти, з-поміж іншого, й замки Волинської та Рівненської областей (Дубно, Остріг, Луцьк). Такий підхід є особливо перспективним для Тернопільської області.

Територія сучасної Тернопільської області протягом століть розвивалась як фронтір на кордоні Волині і Галичини, Речі Посполитої та Оттоманської Порти, Австро-Угорської і російської імперій. Це породило велику кількість оборонних укріплень різного віку, призначення та ступеня збереженості. В області збереглися понад 30 оборонних споруд, більшість з яких є руїнами і можуть вивчатись методами антропогенного ландшафтознавства. Адже їх розвиток зараз триває природним шляхом під впливом фізичного та біологічного вивітрювання.

Ці комплекси серед туристів часто оповиті певним ореолом загадковості і містицизму. Що не є погано з позиції комерційної, але не має сенсу у контексті виховання, зокрема патріотичного. Адже замки будувалися для захисту кордонів, там гинули люди і руйнувалися стіни. Це повинні розуміти відвідувачі, як дорослі, так і здобувачі освіти. Найпопулярнішими серед туристів в області є замки Збаража, Вишнівця та Скалата, а також Тербовлі, Микулинців, Бережан. Але більшість з них можна розглядати як ландшафтно-інженерні системи, що підтримуються людиною. Значно цікавішими є комплекси, які розвиваються природним шляхом і можуть зацікавити екскурсантів.

Прикладом такого белігеративного комплексу є фортеця Окопи Гори Святої Трійці у с. Окопи Мельниці-Подільської громади. Локація досить популярна серед туристів і не завжди правильно інтерпретована. У геоморфологічному сенсі ця територія є мисом при впадінні р. Збруч у р. Дністер. Обидві ріки мають тут глибокі каньйоноподібні долини, і відстань між ними близько 500 м. Використавши цю природню передумову, у 1692 р великий коронний гетьман Речі Посполитої Станіслав Ян Яблоновський побудував тут фортецю для блокади Кам'янця-Подільського, що входив тоді до Османської імперії (Оттоманської Порти). До нашого часу дійшов глибокий рів та вал і 2 брами на відстані 480 м одна від одної. Власне рів і вал є класичними прикладами природного розвитку колишнього оборонного укріплення. Зараз вони розвиваються як зональні елементи ландшафту зі своїми рослинними угрупованнями. У процесі пояснення способу виникнення цих «величезних нерівностей» між Збручем і Дністром туристи, особливо здобувачі освіти, по-іншому дивляться і на брами в Окопах, і замки Кам'янця і Хотина. Цей белігеративний комплекс мав досить символічну функцію і в ХХ столітті. У період з 1921р. до 1939 р. тут сходились кордони трьох окупаційних режимів: Другої Речі Посполитої, СРСР та Королівства Румунія. Часто можна почути легенду про півня, який на 3 держави співав (кукурікав), але важливо інше – розуміння трагедії розділеності українського народу кордонами після Першої Світової війни.

Цікавими і популярними серед туристів є руїни замків у Бучачі та Кременці. Обидва белігеративні комплекси розміщені на вершинах мисоподібних піднять і були потужними оборонними укріпленнями до винайдення артилерії. Але втратили ці переваги до середини XVII ст. і занепали. З того часу розвиваються шляхом руйнування і встановлення природної рівноваги. Обидва замки дають змогу пояснити туристам еволюцію фортифікаційних споруд: від фортеці на високому пагорбі до бастионного укріплення на рівнині. Це, звісно, руйнує стереотипи, але в тому і полягає просвітницьке значення екскурсійної роботи з молоддю. Другий аспект – із використанням фотоматеріалів можна продемонструвати розвиток природного середовища самих пагорбів. Адже не лише в період активного використання замків, а навіть у ХІХ ст. на схилах узагалі не було дерев. Тепер замкові гори і Бучача, і Кременця густо порослі лісом. Так можна продемонструвати природний розвиток території і вплив людини на покинуті белігеративні комплекси.

Джерела та література

1. Денисик Г. Белігеративні ландшафти: сутність і класифікація. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Військово-спеціальні науки, №2 (35), 2016, С.6-9.

2. Денисик Г. І., Кізюн А. Х., Канський В. С. Белігеративні ландшафти України. *Український географічний журнал*, 2023. Вип. 3 (123), С. 23-34

3. Єрко І. В., Мельник Д. В. Белігеративні ландшафти у сфері туризму Північно-Західного економічного району України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія* №1, 2016, С. 127-131.

УДК 502.5:355.48

Горбатюк Р.М., д. пед. н., проф.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Ванкевич Я.С.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ВПЛИВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ НА БЕЗПЕКУ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, ЛОКАЛЬНІ ТА ГЛОБАЛЬНІ ЕКОСИСТЕМИ

Анотація. У роботі досліджується вплив воєнних конфліктів та техногенних катастроф на безпеку життєдіяльності населення, а також на локальні й глобальні екосистеми. Виділено основні типи впливів: фізичні, соціально-економічні, психологічні та екологічні. Розкрито механізми деградації довкілля, порушення природного балансу та впливу на здоров'я людей. Окрема увага приділяється наслідкам, що мають довгостроковий та транснаціональний характер.

Keywords: воєнні конфлікти, техногенні катастрофи, безпека життєдіяльності, екосистеми, забруднення, ПТСР, зміна клімату.

Horbatyuk R., Dr. of Ped. Sc., Prof.

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ukraine

Vankevych Y.

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine

IMPACT OF MILITARY CONFLICTS AND TECHNOGENIC CATASTROPHES ON LIFE SAFETY, LOCAL AND GLOBAL ECOSYSTEMS

Abstract. The paper explores the impact of military conflicts and technogenic catastrophes on human life safety as well as on local and global ecosystems. The main types of effects are identified: physical, socio-economic, psychological, and environmental. Mechanisms of environmental degradation, disruption of the natural balance, and effects on human health are discussed. Particular attention is paid to long-term and transnational consequences.

Keywords: military conflicts, technogenic disasters, life safety, ecosystems, pollution, PTSD, climate change.

Фізичні впливи. Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи безпосередньо впливають на фізичну безпеку населення. Значна частина інфраструктури, яка забезпечує життєдіяльність – водопровід, електромережі, лікарні, школи, транспортні магістралі – зазнає руйнувань. Це призводить до перебоїв у постачанні їжі, медикаментів, води, відсутності електроенергії, неможливості доступу до медичної допомоги. Відновлення зруйнованої інфраструктури часто затягується на роки через брак ресурсів, складну логістику та тривалі бойові дії.

Під час збройних конфліктів кількість загиблих та поранених може обчислюватися тисячами, як це було під час війни в Сирії чи війни в Україні. Значна частина населення стає особами з інвалідністю. Внаслідок цього зростає потреба у створенні інклюзивного середовища, доступного транспорту, освіти, медицини [2].

Соціально-економічні впливи. Міграційні процеси охоплюють мільйони людей. За даними ООН, у 2022 році понад 100 мільйонів людей у світі стали внутрішньо переміщеними або біженцями внаслідок конфліктів чи катастроф. Це створює навантаження на системи